

Nečas, Ctibor

Vývoz pojištění předobrazem vývozu kapitálu

In: Nečas, Ctibor. *Na prahu české kapitálové expanze : rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*. Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1987, pp. 11-31

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122309>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POČÁTKY VÝVOZU POJIŠTĚNÍ A VÝVOZU KAPITÁLU

1. VÝVOZ POJIŠTĚNÍ PŘEDOBRAZEM VÝVOZU KAPITÁLU

Pojištění je formou vytváření a používání pojistného fondu proti ztrátám, vzniklým ze živelných a jiných nahodilých událostí. Pojistný fond jako součást rezervního fondu bylo možno vytvořit teprve tehdy, když rozvoj výrobních sil umožnil výrobu ve větším rozsahu, než jaký byl nutný k prostému nahrazování a reprodukci existujícího již bohatství.

Za kapitalismu byl zdrojem pojistného fondu nadvýrobek, který plynul z vykořisťování pracujících. Kapitalistické pojištění bylo předmětem soukromého podnikání, které provozovaly kapitalistické pojišťovny. Tyto zvláštní instituce byly zaměřeny na ekonomický typ komerčního pojištění s cílem dosáhnout maximálního zisku, a proto rozšiřovaly neustále okruh své věcné i územní působnosti.

Kapitalistické pojišťovny uzavíraly pojišťovací smlouvy na klasická odvětví majetkového a osobního pojištění. Pojištěnci se stávali převážně kapitalisté, neboť základní masa společnosti byla z této zvláštní ekonomické kategorie téměř vyloučena v důsledku zákonitostí, jimiž se řídila výše mezd za kapitalismu. Pojištění majetku se uskutečňovalo jako pojištění dopravní, při kterém se pojišťovalo dopravované zboží, jako pojištění proti škodám, které vznikly nejčastěji požárem, ale také krupobitím, povodní n. bouří, dále též krádeží, zpronevěrou atd., jako pojištění proti povinnému ručení, proti kursovním ztrátám aj. Nejdůležitějšími odvětvími osobního pojištění byla pak pojištění životní, úrazová, invalidní, nemocenská ad.

Na prahu kapitalismu volné soutěže mělo pojišťovnictví objektivně pokrokový charakter, neboť podporovalo plynulý rozvoj výroby bez narušování hospodářsky škodlivými událostmi. Rozdělovalo individuální ztráty jednotlivých kapitalistů na celá společenství pojištěných kapitalistů, čímž

se významně podílelo na rozmachu kapitalistických výrobních sil. S přechodem k imperialismu přejímalo pojišťovnictví některé další specifické rysy, jako byla koncentrace pojišťoven a vzrůstající státní dozor nad jejich činností, rozmnožování pojistných odvětví a rozšiřování působnosti pojišťoven za hranice jednotlivých zemí a států. Finanční úloha pojišťovnictví se tak vcelku vyrovnávala bankovníctví.

V českých zemích měla pojišťovací činnost svůj zákonný podklad v rakouských právních normách. Poměr státu k soukromému pojištění byl upraven spolkovým zákonem z 26. listopadu 1852, č. 253 ř. z. a dalšími normami (zejména ustanoveními obchodního zákona o a. s. z r. 1862 a císařského patentu z r. 1865 o působnosti cizích a. s. v Rakousku, rozšířeného na pojišťovny zákonem z r. 1873). Jako prováděcí nařízení k těmto zákonům bylo vydáno nařízení z 18. srpna 1880, č. 110 ř. z., nahrazené nařízením ministerstva vnitra, spravedlnosti, obchodu a financí z 5. března 1896, č. 31 ř. z. (tzv. pojišťovacím regulativem).

Pojišťovnictví v českých zemích reprezentovala v 19. a na zač. 20. stol. řada domácích a cizích pojišťoven, o jejichž dějinách poskytují informace zatím jenom jubilejní publikace. Objektívni zpracování této problematiky je ojedinělé a výjimečné.

Nejstaršími domácími pojišťovnami byly C. k. priv. společný český ústav k pojištění náhrady za škodu pohořením vzniklou se sídlem v Praze a C. k. priv. pospolný ústav pohořelný pro Moravu a Slezsko v Brně, jimž byla udělena koncese r. 1826; vlastní činnost zahájil však český ústav r. 1828 a moravský dokonce teprve r. 1830. Oběma těmto domácím pojišťovnám, které se věnovaly původně jenom požárnímu pojištění, konkurovaly pobočné ústavy dvou cizích pojišťoven, z nichž Erste österreichische Brandschaden-Versicherungs-Gesellschaft sídlila ve Vídni a Assicurazioni Generali měla sídlo v Terstu.

V období dovršení průmyslové revoluce, které probíhalo za konjunktury v letech 1867—1873, došlo k prudkému rozvoji výrobních sil a tím i ke vzniku nových potřeb v oblasti pojištění. Nově se otevírající potřeby pojištění ochrany kryly zpočátku spíše cizí než domácí pojišťovny.

Do r. 1865 operovalo na českém území prostřednictvím svých pobočných ústavů už 17 cizích pojišťoven, mezi nimiž byly vedle jmenované již pojišťovny vídeňské a terstské nejvýznamnějšími Riunione Adriatica di Sicurtà, Allgemeine wechselseitige Kapitalien- und Renten-Versicherungs-Anstalt, Janus, Kotva aj. K těmto rakouským pojišťovnám přistupovaly také některé pojišťovny říšskoněmecké a švýcarské. S určitým zpožděním za pobočnými ústavými těchto velkých cizích pojišťoven zahájilo v českých zemích činnost i několik nově založených domácích pojišťoven, které vznikaly v období před r. 1918 v průběhu tří zakladatelských vln.

První z těchto vln se uskutečnila v 60. letech 19. stol. a během ní byly zřízeny r. 1863 Asekurační spolek cukrovarníků, r. 1865 Pražská městská pojišťovna, r. 1867 liberecká Concordia jako pojišťovací ústav českých

Němců a r. 1869 dokonce tři pojišťovny se všeobecným posláním, totiž Slavia, Praha a Rolnický vzájemné pojišťovací ústav. Druhá zakladatelská vlna proběhla ve velmi krátkém časovém rozpětí v předvečer hospodářské krize r. 1873 a dala vzniknout četným pojišťovnám, z nichž se však udržela pouze První česká zajišťovací banka z r. 1872. Všechny ostatní zanikly jako produkty zakladatelské horečky při nárazu, který přinesl známý krach na vídeňské burze. Po dlouhotrvající přestávce dostavila se koncem 19. a na zač. 20. stol. poslední předválečná zakladatelská vlna, během které byly zřízeny už na akc. základě pojišťovny Koruna r. 1899, Patria r. 1910 a Moldavia r. 1912. Kromě toho došlo na Moravě r. 1900 k založení Hasičské vzájemné pojišťovny a r. 1901 k založení dvou zemských pojišťovacích ústavů, totiž Moravské zemské pojišťovny životní a Moravské zemské pojišťovny dobytčí.

V r. 1918 pracovalo v českých zemích celkem 80 pojišťoven, z nichž bylo 18 domácích. Jen několik málo těchto českých pojišťoven překročilo však rozsahem pojišťovací činnosti a stavem svěřeného kapitálu hranice středních podniků.

Koncentrace pojišťovnictví se uskutečňovala prostřednictvím asociací, které měly svá sídla veskrze ve Vídni. Bylo to např. všeobecné zájmové sdružení, jaké tvořil od r. 1899 Rakousko-uherský svaz soukromých pojišťoven n. sdružení ryze obchodní, kterým byl tzv. Konkordát, zajišťovací svaz pro požární pojištění továren. Společné zájmy českých ústavů hájilo Sdružení pražských pojišťoven, které bylo založeno teprve r. 1915.

Na základě uvedeného přehledu lze konstatovat, že vývoj pojišťovnictví v českých zemích poznamenával v období rakousko-uherského imperialismu přes dosažené kvantitativní úspěchy určitý provincialismus, jehož se dokázala zbavit jenom Slavia, zřízená na podkladě spolkového zákona jako vzájemná pojišťovna.¹

Pojištěnci tohoto ústavu byli zároveň jeho členy. Mohli se tudíž zúčastňovat v. h., měli aktivní i pasivní právo volby do s. r. a podíleli se na zisku členskou dividendou, která se vyplácela buď v hotovosti n. se o ni snižovalo pojistné. Okolnost, že správa byla v rukou pojištěnců, poskytovala záruku, že pojišťovnu nemohl ovládnout cizí kapitál.

U kolébky Slavie stála řada vynikajících osobností českého života, prvním iniciátorem a zakladatelem však byl F. L. Chleborád. Činnost ve svépomocných spotřebních a výrobních spolcích přivedla tohoto propagátora schulze-delitschovských názorů k myšlence zřídit životní pojišťovnu, pro kterou byli získáni F. Palacký, J. Frič a J. Grégr a jejich prostřednictvím (zejména však pomocí Grégrova tiskového orgánu NL) i četní další zájemci. Na poradě 8. dubna 1868 byla vyjasněna koncepce budoucího ústavu a požádáno pak o jeho úřední povolení, aby se mohly zahájit přípravné za-

¹ Proto nebyla zapsána ani do obchodního rejstříku a ve firemním indexu KSO Praha je u její fy pouze tato vysvětlující poznámka: „Slavia Assecuranz nicht registriert.“ — SOA Praha, KSO Praha, Firmen-Index, i. č. 519.

kladatelské práce. Jakmile došlo kladné vyřízení této žádosti, sešli se zakladatelé ke druhé poradě 14. května 1868, na které byly navrženy stanovy a současně požádáno o jejich vládní schválení.²

Po obvyklých průtazích, kdy byl předložený elaborát dvakrát vrácen k doplnění a opravě, dostalo se podaným a přepracovávaným stanovám podmíněného souhlasu a 11. února 1869 mohla být svolána v. h., na níž byl ustaven prozatímní výbor a z jeho středu zvoleni předseda, místopředseda a generální ředitel. Současně byla získávána předepsaná suma 300 000 zl. r. č. pojistného kapitálu, která byla podmínkou k dosažení definitivní koncese. Částka byla v krátké době vysoce překročena, neboť do 31. května 1869 podalo přihlášky 920 členů a pojistný kapitál dosáhl výše 810 200 zl. r. č. Proto vydalo české místodržitelství už 18. května 1869 schvalovací výnos na základě zmocnění ministerstva vnitra z 15. května 1869, což se stalo nově pojišťovně právním podkladem k zahájení pravidelné činnosti.³

Pokud se neustálila věcná a územní působnost, nebylo specifikováno ani znění fy. Není bez zajímavosti, že zpočátku se názvu Slavia používalo jenom neoficiálně a v žádostech zakladatelů o povolení zařizovacích prací a o schválení stanov nebyla vůbec uvedena, prý z obav, aby se už předem nenarazilo na odpor úřadů. Teprve když byly stanovy vráceny podruhé k přepracování a úřední jednání se tak již nacházelo v plném proudu, vyskytl se v žádosti na ministerstvo vnitra 5. ledna 1869 prvně i název Slavia, česká, vzájemná, život, kapitály a důchody pojišťovací banka v Praze.

Podle původního předpokladu měl být obchodní program pro počátek omezen na životní pojištění a teprve po finančním zesílení se mělo přikročit k postupnému zavádění dalších pojišťovacích odvětví. Už v době provizoria se však začalo uvažovat o rozšíření věcné působnosti, takže v. h. zakladatelů 11. února 1869 přijala v této věci důležité rozhodnutí, že se pojišťovna bude zabývat i požárním pojištěním, k němuž však byly konány pouze soukromé, nikoliv oficiální přípravy. V opraveném návrhu stanov, předloženém českému místodržitelství 31. března 1869, objevilo se nové znění fy, tj. Slavia, banka ke vzájemnému pojištění kapitálu a důchodů v Praze.

Na ustavující v. h. 6. června 1869 byl pak podán návrh, aby ústav provozoval prakticky všechna známá odvětví pojištění. K tomu ovšem bylo zapotřebí navrhnout další změnu stanov, což však tato v. h. pro malý počet účastníků nemohla provést. Proto byla svolána 28. září 1869 mimořádná v. h., která se usnesla na potřebné změně. Po jejím úředním schvá-

² *Padesát let pojišťovací banky Slavia*. Praha 1919, s. 8.

³ Ministerstvo vnitra českému místodržitelství (15. 5. 1869), SÚA, ČM 1856—1883, kart. 1342, 30/6/1992, čj. 27 060/2949/69. C 1869, s. 396 uvádí jenom znění fy a C 1870, s. 467 jména zakladatelů. Základní statistické údaje uvedeny teprve v C 1871, s. 356—357.

lení se tak pojišťovna přeměnila z původně plánovaného ryze životního ústavu na ústav smíšený, což mělo za následek poslední a konečnou změnu znění fy na Slavia, vzájemně pojišťovací banka v Praze.⁴

Od samého začátku své činnosti se Slavia zabývala životním pojištěním (členilo se na I.—II. odbor, tj. pojišťování kapitálu a důchodů na život, a na III. odbor, tj. spolky pro vzájemné dědění), ke kterému přibýlo r. 1870 požární pojištění (IV. odbor), r. 1871 krupobitní pojištění (V. odbor) a r. 1909 také pojištění proti krádeži vloupáním (VI. odbor).

Podobně rychlými proměnami procházela i územní působnost pojišťovny. Obširné provolání Národu českoslovanskému!, které publikovaly NL 26. března 1868 jako zasláno F. L. Chleboráda, začínalo slovy: „Slavia, česká, vzájemná, život, kapitál a důchody pojišťovací banka v Praze, založená z peněz českých, se správou ryze českou a sloužící především potřebám obyvatelstva zemí koruny České, vzejde co nevidět v život.“ Z této formulace vyplývalo, že po teritoriální stránce měly tvořit obchodní základnu pojišťovny historické země.

Už na v. h. zakladatelů 11. února 1869 se však současně ozvaly hlasy, že pojišťovací činnost bude záhodno převést z Čech, Moravy a Slezska také na ostatní království a země, zastoupené na říšské radě. Změněná koncepce vycházela z výsledků, dosažených při upisování podílů na zakládací fond Slavie. Výkazy těch, kdož se finančně zúčastnili na založení pojišťovny, uvádějí celkem 141 osobu a 11 institucí. Většinu tvořili upisovatelé české národnosti s „otcem národa“ F. Palackým na prvním místě, téměř čtvrtina upisovatelů byla však příslušníky slovanských národů, zejména Slovinců, v jejichž čele byl uveden MUDr. I. Bleiweis.

Pod dojmem příznivého ohlasu, jehož se dostalo založení pojišťovny, byly plány pojišťovací činnosti rozšířeny natolik, že obchodní území Slavie bylo prakticky neomezené. Vyjadřoval to ostatně i příslušný paragraf stanov: „Působnost banky vztahuje se na veškerá království a země na říšské radě zastoupené. Banka jest oprávněna za šetření příslušných předpisů zákonných rozšířiti působnost svou též na země koruny Uherské, na Bosnu a Hercegovinu a na cizinu.“⁵

Obchodní program měl být přitom realizován v Rakousko-Uhersku i za jeho hranicemi především mezi Slovany, což bylo naznačeno na v. h. 15. května 1870: „Z toho lze viděti, že banka Slavia jest ústavem mravním a blahodárným, kterýž jsa nadchnut duchem vlasteneckým, chrabře kráčí za úlohou svou co obchodní ústav všeslovanský. A proto nevyšímajice sobě pronásledování, bodrou myslí hledíme vstříc veliké budoucnosti, kde s úctou hleděti bude na štíty Slavie tam bratr Slovinec, tu Moravan, tam Srb, tu Slovák, tam Rus, tu Polák, kde všem kmenům velikého národa

⁴ *Stanovy Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze*. Praha 1870, které schválilo české místodržitelství 6. ledna 1870 na základě zmocnění ministerstva vnitra 7. prosince 1869, SÚA, ČM 1856—1883, kart. 1342, 30/6/1992, čj. 67 217/70.

⁵ *Všeobecné stanovy Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze*. Praha b. r., § 4.

slovanského známa bude Slavia co první obchodní ústav všeslovanský.“⁶

Takto vytčenému cíli se dostalo ideálního vyjádření ve známém Maixnerově obrazu, kde „alegorická Slavia obklopena byla znaky všech zemí slovanských a za ní vyobrazena byla v mlze Praha a Moskva“.⁷ Obraz visel v zasedací síni pojišťovny a byl reprodukován také na prvních pojišťovacích smlouvách. Ze stejných motivů byla i razítka s fou a s označením ř. provedena dvoujazyčně, v češtině a v ruštině, a rovněž pečeti na prvních aktech měly česko-ruský text. Úředníkům pojišťovny bylo dále uloženo naučit se do dvou let ruskému n. srbocharvátskému jazyku a pro úřední sluhy byly objednány místo obvyklých livrejí slovanské kroje.

Slavia tak od samého počátku své činnosti zdůvodňovala územní expanzi ve slovech i v některých formálních opatřeních ideou slovanské vzájemnosti. Intenzivní vzepětí národního a slovanského citění připravovalo cestu k příznivému přijetí českého pojištění a brzy i českého kapitálu. Česká finanční oligarchie formulovala tento program teprve v předvečer první světové války, skupině kolem Slavie však připadá na tomto poli průkopnická úloha.

Nové pojištěnce získávala Slavia osobní akvizicí, kterou organizovali akviziční úředníci a makléři. Tito organizátoři cestovali po jednotlivých oblastech, kde prováděli nábor členstva a snažili se vypátrat způsobilé zástupce. Podle dosažených výsledků byla pak zřizována hlavní n. generální zastupitelství, která pracovala za provize na základě zastupitelských smluv nejprve v životním, později i v dalších odvětvích pojištění. Do 30. června 1871 bylo vyřizování všech pojistných záležitostí soustředěno v pražské centrále, po tomto datu byla g. z. oprávněna provádět organizaci jako samosprávné instituce.⁸

Na začátku řady mimočeských pobočných ústavů stálo g. z. v Lublani, o jehož zřízení byla podepsána smlouva už 31. října 1869. Další g. z. za hranicemi českých zemí postupně zahajovala svou činnost 1. dubna 1874 ve Vídni, 1. května 1874 ve Lvově; 1. července 1876 v Budapešti, 1. října 1879 v Záhřebu, 1. ledna 1881 v Trnavě, 1. dubna 1881 v Martinu, 1. května 1886 v Novém Sadu, 1. listopadu 1910 v Sarajevu a 1. ledna 1914 v Krakově. Z nich se po celé další období rakousko-uherského imperialismu udržela při životě g. z. v Lublani, Vídni, Lvově, Záhřebu, Sarajevu a v Krakově, zatím co zbývající byla po delší n. kratší době zrušena. Svou činnost tak ukončila g. z. v Martinu 1. října 1882, v Trnavě 1. ledna 1883, v Budapešti 31. října 1886 a v Novém Sadu 1. října 1887.

V závislosti na délce provozu se měnila i územní působnost jednotlivých

⁶ *Jednatelské zprávy v. h. Svatojanských Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za r. 1869.* Praha 1870, s. 15.

⁷ ÚA ČSP, 100-ZV 16. 4. 1869.

⁸ *Výpis z roční zprávy Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za správný r. 1871 s výtahem protokolu o 4. v. h., odbývané dne 16. 5. 1872.* Praha 1872, s. 4.

pobočných ústavů. G. z. v Lublani, jehož sídlo bylo na přechodnou dobu od 1. ledna 1874 do 14. května 1876 přeneseno do Terstu, spravovalo Kraňsko a jižní rakouské země. G. z. ve Vídni pracovalo v alpských zemích a do zřízení g. z. v Trnavě a v Martinu i na územích těchto generalátů. Pod správu g. z. ve Lvově spadala východní Halič s Bukovinou. G. z. v Budapešti organizovalo střední Uhry a po zrušení g. z. v Trnavě a v Martinu také území těchto generalátů. Obvod g. z. v Záhřebu tvořilo Charvátsko-Slavonsko a po zrušení g. z. v Novém Sadu i území tohoto generalátu. G. z. v Trnavě vyvíjelo činnost na západním Slovensku a g. z. v Martinu na středním a východním Slovensku. G. z. v Novém Sadu působilo v jihohužské Báčce s Banátem a v severoslavonském Sremu. Činnost g. z. v Sarajevu se vztahovala na Bosnu a Hercegovinu, zatím co g. z. v Krakově spravovalo západní Halič.

Prvním mimočeským pobočným ústavem Slavie v Předlitavsku a současně nejstarším pobočným ústavem této pojišťovny za hranicemi českých zemí vůbec bylo g. z. v Lublani, jehož vedení bylo odevzdáno 31. října 1869 F. L. Černému jako 1. tajemníkovi. Prostředkovalo přihlášky k pojišťování kapitálu a důchodů i přístup do spolků pro vzájemné dědění, později zastupovalo vedle životního pojištění také další pojišťovací odvětví.⁹

S podporou slovinského periodického tisku, z něhož zejména Novice v Lublani a Slovenski narod v Mariboru doporučovaly české pojištění podle hesla Svůj k svému!, jakož i s pomocí místního kněžstva, které dávalo pojišťovat církevní budovy proti požáru a samo se stávalo pojištěnci na život, dosáhla tam Slavia v prvním roce své činnosti uspokojivých výsledků. Překvapilo to zvláště v I.—III. odboru, neboť životní pojištění bylo v Kraňsku vcelku málo známé a tamní společnost se k němu zpočátku chovala se značnou nedůvěrou. Dostatečný počet přihlášek byl získán i ve IV. odboru. Za r. 1870 představovalo pojistné z tohoto požárního pojištění celkovou částku 58 343 zl. r. č., z čehož na slovinskou klientelu připadalo 5 274 zl. r. č. Čistý zisk z tohoto odvětví v hodnotě 3 000 zl. r. č. byl pak přidělen 6 obcím, mj. i slovinské obci Osp v Istrii.¹⁰

Potřeby pojistné ochrany mezi Slovinci kryla Slavia bez problémů až do r. 1872, kdy byla v Lublani založena nová pojišťovna Slovenija. K dosavadní německé a italské konkurenci tak přibyl na tamním peněžním trhu další a navíc domácí ústav, vůči němuž nebylo možno obhajovat územní expanzi ideou slovanské vzájemnosti. Situace byla o to složitější, že na založení ústavu se silně angažoval lublaňský advokát a slovinský politický vůdce E. H. Costa, který do té doby právně zastupoval Slavii

⁹ ÚA ČSP, 100-06-03, smlouva s J. Černým (31. 10. 1869).

¹⁰ Roční zpráva Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za správné r. 1870 s výtahem protokolu o v. h., odbývané 16. 5. 1871. Praha 1871, s. 18—19.

v Kraňsku a v sousedních korunních zemích, a že dokonce do služeb Slo-
venije přestoupil i 1. tajemník lublaňského g. z.¹¹

Slavia tak ztratila značnou část slovinských obchodů i podporu, které
se dostávalo jejímu působení na stránkách tamních tiskových orgánů
a s kazatelen katolických kostelů. Stagnaci se snažil marně čelit jeden
z bývalých akvizitérů a organizátorů, jemuž bylo provizorně svěřeno vede-
ní g. z. Pražská centrála vyslala proto do Lublaně svého ředitele „k orien-
tování, čeho nadále zaříditi jest s tímto generálním zastupitelstvím“.¹²

Z revize vzešel návrh přeložit sídlo g. z. do Terstu. S tím souvisela
i personální opatření, podle kterých dosavadní 1. tajemník zůstal v Lubla-
ni pouze jako hlavní zástupce, zatím co v novém sídle g. z. se stal jeho
1. tajemníkem tamní velkoobchodník F. A. Plešet.¹³

G. z. v Terstu zahájilo svou činnost 1. ledna 1874, za prvních sedm
měsíců klesla však úroveň jeho obchodů pod stav, jakého bylo dosaženo
za stejné období v předešlém roce v Lublani. Mdlé bilanční výsledky
naznačovaly, že změny v umístění a ve vedení g. z. nevedly k očekávaným
obratům. V centrále se proto začalo uvažovat nejenom o výpovědi zástu-
pítecké smlouvy, ale také o převedení g. z. do vlastní režie a dokonce
i o případném návratu do Lublaně, jestliže prý k tomu později nový 1. ta-
jemník „uzná potřebu pro rozšíření obchodu“.¹⁴ Úvahy urychlila objevená
salda a nepořádky ve vedení účetních knih, což vedlo ke konečnému roz-
hodnutí.

Z kandidátů na úřad nového 1. tajemníka byl vybrán ambiciózní I. Hri-
bar, který se ucházel o toto místo mj. slovy: „Z mnohaletých, ústavu
našemu konaných služeb jest vám osoba má zajisté tak naskrze známa,
že v tom ohledě nepotřebuji tratit ani slova, nehledě k tomu, že není věci
choulostivější, než vysloviti objektivné mínění o subjektu samém.“¹⁵ Ač-
koliv žadatel v té době nedosáhl ještě dvacetičtyř let, přesto už měl dosta-
tek odborných zkušeností. Pro nepříznivé existenční poměry zanechal
v sextě gymnaziálních studií a praktikoval pak u lublaňského g. z., odkud
jej jeho šéf záhy poslal do ústředí v Praze a odtud byl přidělen nejprve
k brněnskému a později k nově zřízenému vídeňskému g. z.¹⁶

Druhého dne po obdržení jeho nabídky s. r. 29. ledna 1876 v zásadě
nabízenou službu přijala, pozvala I. Hribara k dalšímu vyjednávání do
Prahy a pak jej vyslala do Terstu, „aby tam vypořádal účty“.¹⁷ Na základě

¹¹ C 1875, s. 533—535 a *Padesát let pojišťovací banky Slaviae*. Praha 1919, s. 153—157.

¹² Ř 27. 5. 1873.

¹³ ÚA ČSP, 100-06-03, smlouva s F. A. Plešetem (15. 12. 1873).

¹⁴ Ř 17. 8. 1874. Rovněž *Výroční zpráva Slaviae, vzájemně pojišťovací banky v Praze
za správní r. 1873 s výtáhem protokolu o 6. v. h., odbývané 17. 5. 1874*. Praha 1874,
s. 11.

¹⁵ ÚA ČSP, 100-09-01, I. Hribar generálnímu ředitelství (28. 1. 1876).

¹⁶ H r i b a r, I.: *Moji spomíní*. 1. Ljubljana 1928, s. 61—62.

¹⁷ ÚA ČSP, 100-09-01, generální ředitelství I. Hribarovi (3. 2. 1876).

usnesení ze 6. května 1876 bylo mu pak provizorně odevzdáno vedení lublaňského g. z. na dobu 1 roku.

Provizorium bylo nutno několikrát prodlužovat, poněvadž k provedení bilančních odpisů pochybných terstských pohledávek, stejně jako na splnění všech podmínek předepsané kauce bylo zapotřebí delší doby, než se původně předpokládalo. Podle zastupitelské smlouvy z 27. prosince 1880 se 1. tajemník zavázal uzavírat každým rokem obchody nejméně za 60 000 zl. r. č. pojistného a upsaného kapitálu v odvětví životního pojištění. Pokud by tolik obchodů nezískal, ztrácel nárok na sjednanou provizi. G. z. organizovalo a vyvíjelo akviziční činnost v Kraňsku, Korutanech, Přímoří, Dalmácii a na území celjského okresního soudu ve Štýrsku.¹⁸

I. Hribarovi se podařilo vypořádat manipulační a účetní přehmaty předchůdců, převzít pro své g. z. některé pojišťovací obchody Slovenije, spolupůsobit při otevírání nových g. z. a zejména rozšířit členskou základnu po celém slovanském jihu. Ve své organizační práci dokázal využívat nejenom vlastních praktických zkušeností, ale i dobrých znalostí místních poměrů, plynoucích z pozdější činnosti zemského a říšského poslance i starosty města Lublaně. Nebylo proto divu, že pod jeho vedením se stalo g. z. největší lublaňskou privátní kancelář a nejsilnějším pobočným ústavem Slavie, na který se vztahovala i následující pochvalná charakteristika: „Jest nesporno, že banka valně dopomohla k tomu, aby národ slovinský emancipoval se od cizího kapitálu a vlivu a aby na národohospodářském poli vstoupil do styků s bratrskými národy slovanskými.“¹⁹

Druhý mimočeský pobočný ústav otevřela Slavia v metropoli habsburské monarchie po předchozí úspěšné činnosti vídeňského a zvláště štýrskohradeckého hlavního zástupce. Když pak poč. r. 1874 nabídl J. Türk převzetí g. z. ve Vídni „pro německé země vnitrorakouské a komitáty slovenské“, doporučilo ř. jeho návrh přijmout za podmínek analogických zastupitelské smlouvě tehdejšího terstského g. z.²⁰ Jakmile navrhovatel na stanovené podmínky přistoupil a složil předepsanou kauci, stal se 1. tajemníkem a obdržel zálohu na organizační výlohy.

Nové g. z. zahájilo 1. dubna 1874 činnost ve Vídni a v alpských zemích, zejména v Tyrolsku, Salcbursku a v převážné části Štýrska. Brzy rozšířilo svou působnost také na Uhry, zvláště na jejich severní a později také na střední část.²¹

Organizace takto vymezeného území slibovala pozoruhodné podnikatelské zisky, takže 1. tajemníkovi byly postupně povolovány nové příspěvky a zvyšovány provize. První varovný signál zazněl při horentním rozšiřo-

¹⁸ Ib., nedatovaný návrh smlouvy mezi generálním ředitelstvím Slavie a I. Hribarem v Lublani.

¹⁹ *Padesát let pojišťovací banky Slavie*. Praha 1919, s. 157.

²⁰ R 24. 2., 2. 3. a 16. 3. 1874.

²¹ *Výroční zpráva Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za správní r. 1873 s výtahem protokolu o 6. v. h., odbývané 17. 5. 1874*. Praha 1874, s. 3.

vání pojišťovacích obchodů v Uhrách, kde byly učiněny za zády s. r. jisté přísliby, za což musila být udělena důtka a přezkoumány účty. Vedení knih a celé úřadování bylo shledáno v pořádku.²² Teprve revize v říjnu r. 1875 odhalila, že 1. tajemník nesprávně vyřizoval půjčky a nedbale zapisoval poštovní výdaje, takže obdržel druhou přísnou důtku. Při následující kontrole v listopadu téhož roku bylo pak zjištěno, že J. Türk měl v pokladně schodek, za což byl okamžitě suspendován.²³ Za nového vedení se pobočný ústav Slavie v metropoli stal významným spojovacím článkem s ústředními a dozorčími úřady a rovněž s druhými velkými pojišťovny.

Ve stejné době, kdy se připravovalo otevření vídeňského g. z., zahájila Slavia svou expanzi také do severovýchodních oblastí Předlitavska. Z předběžného vyjednávání podmínek pro zamýšlený styk s ústavem C. K. Uprzywilejowany Galicyjski Zakład Kredytowy Włościański ve Lvově se zrodil návrh, aby tento obchodní partner převzal tamní zastupování.

Agrikulturka, jak byl lvovský ústav interně označován, požádala Slavii počátkem r. 1874 o poskytnutí úvěru. S. r. předala 13. ledna 1874 nabízenou transakci k projednání ř., na jehož doporučení byl do Lvova vyslán jeden z ředitelů, aby se orientoval, resp. zahájil jednání o podmínkách. Čelný slavistický představitel zjistil, že Agrikulturka požadovala úvěr ve výši 250 000 zl. r. č. a současně nabízela převzetí g. z.²⁴

Slavia obchodní spojení navázala, neboť s. r. souhlasila 7. března 1874 s povolením úvěru ve výši 100 000 zl. r. č. a v příznivém případě až do výše 300 000 zl. r. č. Po podpisu a legalizování smlouvy o vzájemném spojení mezi oběma ústavu 4. a 17. května 1874 mohlo být tamnímu místodržitelství a periodickému tisku oznámeno, že 1. května 1874 zahájil C. K. Uprzywilejowany Galicyjski Zakład Kredytowy Włościański zastupování Slavie v Haliči a v Bukovině. Smlouva však neměla dlouhého trvání a po její výpovědi přešlo rozhodnutím s. r. z 20. listopadu 1874 vedení g. z. ve Lvově na 1. tajemníka F. Výška.²⁵

Nové g. z. organizovalo zpočátku požární pojištění ve východní, tzv. ruské Haliči. Jeho obchody tam podporovalo převzetí hypotečních pohledávek likvidované Agrikulturky. Styky s místními hospodářskými spolkami a družstvy, jejichž jednatelům bylo odevzdáno zastupování, vedly k získávání členstva také pro životní pojištění.

V západní, tzv. polské Haliči pracovala Slavia jenom prostřednictvím hlavních zástupců. Rozsáhlejší spojení s tímto územím se podařilo navázat teprve na přelomu století převzetím části krupobitního pojištění od liberecké pojišťovny Concordie. V předvečer první světové války začala se působnost na tomto území rozvíjet v rozměrech, které převýšily činnost

²² Ř 13. 4. 1875.

²³ Ř 3. 12. 1875.

²⁴ S. r. 12. 1. a 17. 3. 1874.

²⁵ ÚA ČSP, 100-09-26, složka Lvov a Krakov.

na východě a 1. ledna 1914 vedly k rozdělení Lvovského g. z. na generalát pro západní Halič se sídlem v Krakově a na generalát pro východní Halič s Bukovinou, jehož sídlo zůstalo ve Lvově.²⁶

Samostatnou a zvláštní historii měla pojišťovací činnost Slavie v zemích koruny Uherské. Už na své ustavující schůzi 18. června 1869 přijala s. r. usnesení přikročit „dle možnosti co nejrychleji k organizaci v Translajtánii a v slovanských zemích mimo Rakousko“.²⁷ Takto formulovaný úkol vyjadřoval spíše zbožné přání, převyšující v té době možnosti realizace; k jeho plnění se dalo přistupovat jenom zvolna podle toho, jak narůstala kapitálová síla ústavu a jak se dařilo zajistit u příslušných úřadů souhlas k provozování pojišťovací činnosti.

Když byla projednávána nabídka A. Balázsoviče z Trnavy 13. října 1870 na zastupování v odvětvích požárního a životního pojištění, padlo rozhodnutí zřídit pro slovenské území hlavní zastupitelství. Zástupci se stali trnavští akvizitěři A. Balázsovič a J. Valovič. Jejich právní poměr byl upraven zastupitelskou smlouvou, která byla předložena s. r. ke schválení 28. února 1871.²⁸

Hlavní zastupitelství v Trnavě organizovalo západní a severozápadní Slovensko, kde byly také 5 pojištěncům hrazeny utrpěné požární škody.²⁹ Dochovaná dokumentace nedovoluje přesně určit příčiny krátkodobé existence trnavského hlavního zastupitelství. Zdá se však, že jeho obchodní výsledky nespĺnily původní očekávání. S určitostí je známo zatím jenom to, že zastupitelská smlouva byla předložena s. r. k vypovězení už 17. listopadu 1871 a že oba jmenovaní zástupci se objevili ve službách Slavie znovu teprve až po dvanácti letech.

Organizaci slovenského území převzalo od 1. dubna 1874 vídeňské g. z. a zajišťoval ji obratný akvizitér J. Koutek. Když se ovšem jeho agenda rozrostla a vyřizování se tím pro nevhodné spojení s Vídní zdržovalo, stala se otázka úředního povolení g. z. pro země koruny Uherské zvlášť naléhavou. V létě r. 1874 nabízel F. Suncker opatřit Slavii pro tyto účely koncesi, když mu bude povoleno 4 000 zl. r. č. na předběžné organizační výlohy a současně přislíbeno u eventuálního g. z. v Budapešti místo 1. tajemníka.³⁰

Nabídka byla příliš drahá, a proto požádala s. r. svého předsedu o prostředkování v této věci; teprve v případě neúspěchu mělo se přikročit k jednání o nabízené smlouvě. Předsedovy intervence vedly ke kladnému výsledku, neboť budapeštské ministerstvo orby, průmyslu a obchodu udělilo 10. února 1875 povolení k rozšíření působnosti Slavie na země koruny

²⁶ Ř 8. 10. 1913 a s. r. 10. 11. 1913.

²⁷ S. r. 18. 6. 1869.

²⁸ Ř 13. 10. a 23. 12. 1870 a 28. 2. a 17. 11. 1871.

²⁹ *Jednatelská zpráva Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za správní r. 1872 s výtahem protokolu o 5. v. h., odbývané dne 16. 5. 1873.* Praha 1873, s. 27.

³⁰ S. r. 11. 7. 1874.

Uherské v oboru životních a úvěrních spolků a 6. září 1875 také v odvětví požárního pojištění.³¹ Po úspěšném povolovacím řízení bylo ř. zmocněno k podání návrhů a k legalizaci jednotlivých zastupitelských smluv.

Už 7. dubna 1875 uzavřelo g. z. ve Vídni zastupitelskou smlouvu s velkostatkářem K. Szepéssym, na základě níž zahájilo svou činnost 1. listopadu 1875 hlavní zastupitelství v Györu. Když se pak prokázalo, že hlavní zástupce byl spolehlivý a mohl složit potřebnou kauci, byla s ním podepsána zastupitelská smlouva o zřízení g. z. v Budapešti.³²

Dříve než se g. z. konstitovalo, hodlal K. Szepéssy přeložit sídlo hlavního zastupitelství z Györu do Budapešti „dílem z obchodních a dílem z osobních svých vlastních důvodů“, což však ř. 4. února 1876 zamítlo.³³ Teprve po důkladných přípravách a protokolování fy u obchodního soudu zahájilo budapeštské g. z. 1. června 1876 svou činnost, během níž se účelnou organizací rozmnožoval stav členstva nejenom ve středních Uhrách, ale souběžně také na Slovensku. Slovenské obchody uzavíral nadále J. Koutek, který byl mezitím organizačně převeden z Vídně do Budapešti, personálně však zůstával stále podřízen vídeňskému g. z.

Proto tento úředník požádal dopisem z 25. srpna 1877 pražskou centrálu, aby mu byla uložena „organizace akvizice Slovenska, čili části slovanské severních Uher“.³⁴ Žadatelé byla dána výpověď a současně obdržel jmenování hlavním zástupcem v Martinu. Se svěřeným místem však nebyl J. Koutek spokojen a dopisem z 5. prosince 1877 se tázal, zda by Slavia nehodlala zřídít pro Slovensko g. z., případně na jakou kauci.³⁵

Na dotaz byla prozatím formulována negativní odpověď, vzhledem k rostoucím novým potřebám požárního pojištění byli však J. Koutkovi přiděleni všichni slovenští zástupci a stanoven mu úkol, aby do konce r. 1878 docílil 15 000 zl. r. č. pojistného v odvětví požárního pojištění. Hlavní zástupce přitom zůstával samostatným jenom v organizačním ohledu, ve všech manipulačních otázkách byl i nadále podřízen g. z. ve Vídni.³⁶

Za dobu od 1. ledna do 30. října 1878 obnášelo veškeré pojistné na Slovensku 12 552 zl. r. č. a s vedlejšími poplatky 14 283 zl. r. č. Proto požádal J. Koutek dopisem z 25. prosince 1878 o zřízení g. z. se sídlem v Martinu. Žádost byla opětně zamítnuta a hlavnímu zástupci pouze zvýšen na r. 1879 úkol docílit v odvětví požárního pojištění 20 000 zl. r. č. pojistného.³⁷

Mezitím bylo na návrh J. Koutka z 31. října 1878 zřízeno hlavní zastupitelství v Trnavě, do jehož čela byl postaven známý akvizitér J. Valovič.

³¹ ÚA ČSP, 100-06-04, sl. Protokolování fy v Uhrách a koncese.

³² *Výroční zpráva a účetní závěrky Slavia, vzájemně pojišťovací banky v Praze za 25. správní r. 1893.* Praha 1894, s. 6—7 pokládá hlavní zastupitelství v Györu omylem za g. z.

³³ Ř 4. 2. 1876.

³⁴ Ř 4. 9. 1877 a s. r. 5. 9. 1877.

³⁵ Ř 21. 12. 1877 a s. r. 22. 12. 1877.

³⁶ Ř 26. 4. 1877 a s. r. 27. 4. 1878.

³⁷ Ř 14. 2. 1879 a s. r. 15. 2. 1879.

Podobně jako hlavní zástupce v Martinu zůstal i on podřízen g. z. ve Vídni.³⁸

Vzhledem k tomu, že obě slovenská hlavní zastupitelství získala pro požární pojištění téměř 10 000 členů za pojistné přes 60 000 zl. r. č., přistoupilo ř. k předběžnému projednávání návrhu na zřízení dvou g. z. pro Slovensko, která by zahájila činnost 1. ledna 1881. Sídlem jednoho z nich měla být Trnava a 1. tajemníkem J. Valovič, zatím co obchodní území tohoto generalátu tvořily bývalé župy nitranská, prešpurská a tekovská a část župy trenčínské. Sídlem druhého měl zůstat Martin a 1. tajemníkem J. Koutek, při čemž obchodní území tohoto generalátu bylo vymezeno takto: „Všechny komitáty, resp. okresy a obce národnosti slovenské, pokud nenáleží do generalátů trnavského.“³⁹

Zatím co J. Valovič složil předepsanou kauci bez obtíží a jeho fa mohla být hladce protokolována u obchodního soudu, vznikly u J. Koutka nesnáze nejenom při skládání požadované kauce, ale navíc bylo při revizi jeho hlavního zastupitelství zjištěno saldo a jeho chování k pražské centrále bylo označeno za neloyální. Proto s ním bylo přerušeno veškeré další jednání o martinském g. z. a 1. tajemníkem se tam nakonec stal A. Balázsovič, který po krátkém intermezzu v r. 1871 pracoval ve službách Slavie opět jako akvizitér pro životní pojištění od 28. ledna 1880. G. z. v Martinu zahájilo tak svou činnost se čtvrtletním zpožděním za g. z. v Trnavě, tj. od 1. dubna 1881.

Není bez zajímavosti, že na místo 1. tajemníka martinského g. z. kandidoval mj. i J. Francisci, bývalý hlavní župan liptovské stolice, který se intenzívně angažoval ve slovenském národním hnutí. Když však byla jeho kandidatura opomenuta, poděkovali se důvěrníci martinského obvodu za čestný úřad a v prohlášení, které zveřejnily 14. dubna 1881 *Narodnie noviny*, uvedli, že tím přestává jejich přátelský vztah ke Slavii, kterou „považovati budou jen co každý jiný ústav pojišťovací úplně lhostejně“.⁴⁰

Slavia se nemínila v žádném případě rozejít se slovenským národním hnutím, s jehož pomocí si udržovala obchodní klientelu. Současně nechtěla provokovat budapeštskou vládu k protipatřením, která by nepochybně nastala přijetím kandidatury zmíněného národovce. Ujistil ji o tom ostatně dopis jednoho z martinských jejích úředníků z 5. dubna 1881, podle něhož vyvolalo odmítnutí J. Francisciho u úřadů dobrý dojem, neboť byl „u vlády zaznamenan co ingrata persona a dle úsudků úředníků stoličnických hleděla by zajisté vláda nějakým způsobem zničit fil. banky Slavie jako druhdy slovenskou Matici“.⁴¹

Představitelé slovenského národního hnutí nebyli ovšem s tímto rozhodnutím spokojeni a proti politicky vlažnému A. Balázsovičovi podně-

³⁸ Ř 8. 11. 1878 a 11. 9. 1879.

³⁹ Ř 30. 6. 1880 a s. r. 1. 7. 1880.

⁴⁰ *Verejná hovorňa*. *Národnie noviny* 14. 4. 1881.

⁴¹ Ř 7. 4. 1881 a s. r. 9. 4. 1881.

covali jeho podřízený personál. Jednomu z úředníků musila být v této souvislosti pro jeho nekolegiální chování k představenému dokonce vyslovena důtka.⁴² Celý tento postup vyvrcholil pak dopisem z 16. listopadu 1881, jímž redaktor Národních novin A. Pietor podával na 1. tajemníka martinského g. z. stížnost pro jeho politické smýšlení a jménem někdejších důvěrníků Slavie žádal jeho odvolání; současně si stěžoval i proti g. z. v Trnavě, kde se prý úřadovalo nesprávnou slovenštinou, nad čímž „pohoršovaly se právem národní kruhy“.⁴³

Po těchto stížnostech byl vyslán na Slovensko jeden z ředitelů, aby se informoval o tamních poměrech a zažehnal sérii vznikajících nedorozumění. Podle jeho zprávy položil A. Balázsovič práci martinského g. z. na zdravé základy. Poněvadž však bylo třeba využít jeho zkušeností v českých zemích, byl odvolán zpět na ř. a jeho místo zaujal účetní A. Hovorka.⁴⁴

Pod vedením nového 1. tajemníka sblížilo se martinské g. z. se slovenským národním hnutím natolik, že to vzbudilo odpor budapeštské žurnalistiky a vyvolalo nepřízeň úředních míst. Personál g. z. v Martinu byl např. přemlouván, aby pracoval raději pro maďarské pojišťovny. Kauce, které byly za tyto úředníky skládány, se pak při jejich případných přestupech jen velmi těžce vymáhaly zpět. V ovzduší šikan byla v martinském g. z. provedena 13. února 1882 prohlídka a vyšetřování zástupcem obchodního soudu za asistence státního návladního. Když se přitom zjistilo, že fa nebyla dosud protokolována, musila Slavia odvést obchodnímu soudu pokutu, na kterou byla dodatečně poukázána záruka 1 500 zl. r. č.⁴⁵

Na přelomu května a června r. 1882 přinesla Moravská orlice článek o vzájemnosti Čechů a Slováků. Jeho text uveřejnily ve zkomoleném překladu vídeňské listy Deutsche Zeitung a Neue freie Presse, odkud jej převzal a dále překroutil maďarský deník Pester Lloyd. Neopatrností slovenských Národních novin se vyhradilo, že autorem článku byl mladý úředník g. z. v Martinu F. B. Wurm. Provládní žurnalistika spustila vzápětí nato ostrou kampaň proti československým „vlastizrádným snahám“ a budapeštské ministerstvo kultu a osvěty nabádalo zvláštním reskriptem k tomu, aby se náležitě čelilo panslavistické agitaci.⁴⁶

Za těchto rozjiténých poměrů se stala situace slovenských g. z. neudržitelnou. Dopisem z 23. června 1882 oznamoval A. Hovorka neutuchající výpady maďarského tisku, v důsledku nichž navrhoval sloučení svého generalátu s budapeštským g. z. Když s. r. na tento návrh přistoupila a stanovila k jeho uskutečnění listopadovou lhůtu, žádal novým dopisem z 27. srpna 1882, aby bylo schválené přesunutí z Martina do Budapešti

⁴² Ř 22. 9. 1881 a s. r. 22. 9. 1881.

⁴³ Ř 23. 11. 1881 a s. r. 24. 11. 1881.

⁴⁴ Ř 27. 12. 1881 a s. r. 28. 12. 1881.

⁴⁵ Ř 14. 2. 1882 a s. r. 25. 2. 1882.

⁴⁶ *Slováci a my*. Moravská orlice 31. 5. a 1. 6. 1882.

provedeno okamžitě. S. r. se musila celou záležitostí zabývat znovu a usnesla se vyřídit ji nenápadně během zářijových dnů tak, aby bylo přesunutí hotovo k 1. říjnu 1882.⁴⁷

Souběžně se rozhodovalo i o osudu g. z. v Trnavě. Při náhodné tamní revizi se totiž zjistilo, že J. Valovič zadržoval vybrané pojistné a zastupoval současně i jiné pojišťovny; jako 1. tajemník obdržel proto ihned výpověď a g. z. bylo po převzetí do ředitelské režie odevzdáno provizorně úředníku T. Lošťákovi.⁴⁸

Poněvadž k této nenadále personální změně došlo v téže době, kdy se připravovalo sloučení g. z. v Martinu a v Budapešti, usnesla se s. r. vztáhnout podobné opatření také na g. z. v Trnavě. S přihlédnutím k trvajícím útokům maďarského tisku proti působení Slavie na Slovensku bylo přesunuto trnavské g. z. do Budapešti, kde začalo úřadovat od 1. 1. 1883.

Po skončení slučovacího procesu skládalo se g. z. v uherské metropoli ze tří generalátů, které pracovaly na území severních, západních a středních Uher. Pro organizátory a akvizitery celého tohoto obchodního teritoria byly schváleny společné organizační podmínky, z nichž jedna po slovenských zkušenostech mj. nabádala: „Vyvarování se všech jakýchkoli agitací v politickém, národním i náboženském životě a zachovávání se dle toho ve všech korespondencích i k bance i k členům, jinak okamžitě zastavení záloh a rozvázání smlouvy.“⁴⁹

Ačkoliv byla tato podmínka nepochybně respektována, přesto se nepodařilo odstranit ze vzájemného vztahu mezi Slavií a budapeštskou vládou napětí, které se naopak po provedení personálních změn ve vedení g. z. v Budapešti ještě dále vystupňovalo: krátce po sloučení všech generalátů 1. tajemník K. Szepéssy onemocněl, takže další činnost řídili výhradně čeští úředníci — nejprve jeho nástupce F. Mlčoch společně s T. Lošťákem a A. Hovorkou, později jenom A. Hovorka.

Za této situace začal obchod v Uhrách stagnovat a ukazoval se stále méně výnosným. Vedle zvláštních úvěrových poměrů k tomu přispěly i málo příznivé předpoklady pro další rozšiřování pojišťovací činnosti, která zůstávala v životním pojištění nepatrná a v požárním pojištění trpěla často se opakujícími velkými škodami na venkově, za které nebylo v lépe stavěných městech náhrady. Pro slovenské i maďarské vesnice byla totiž příznačná souvislá zástavba, při níž na Slovensku převládala krytina šindelová a v maďarském prostředí rákosová; následkem toho se často vyskytovaly hromadné požáry, „takže o výtěžcích nejen nebývalo řeči, nýbrž téměř každoročně musela banka dopláceti“.⁵⁰

⁴⁷ Ř 27. 7. a 31. 8. 1882 a s. r. 27. 7. a 14. 9. 1882.

⁴⁸ S. r. 16. 9. 1882.

⁴⁹ Ř 28. 9. 1882 a s. r. 29. 9. 1882.

⁵⁰ ÚA ČSP, 100-09-23, složka Dějiny filiálek — G. z. v Uhrách. Rovněž *Výroční zpráva a účetní závěrky Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za 25. správní r. 1893*. Praha 1894, s. 6.

Prosperita byla pro kapitalistický finanční podnik mnohem závažnější podmínkou existence než třeba přechodně nepříznivé politické poměry. Tato zásada soukromého podnikání přivedla revizní komitét už koncem r. 1883 k návrhu zastavit další pojišťovací činnost v Uhrách. Návrh byl prozatím zamítnut s odkazem, že bude třeba počkat na výsledky reorganizace, která byla provedena v době od 1. července do 31. prosince 1884. I po tomto opatření zůstávala však bilance stále pasivní. S. r. vzala 3. října 1885 tuto skutečnost na vědomí s dodatkem, aby generální ředitelství předložilo návrhy, jak se zbavit pojištění v zemích koruny Uherské.

G. z. v Záhřebu bylo z uvažovaných opatření vyňato, poněvadž vykazovalo ve IV. odboru příznivější výsledky a zvláště vydatnou činnost provozovalo v I.—III. odboru.⁵¹ Naproti tomu v obvodu spojených budapeštských generalátů se od poč. r. 1886 usilovně vyjednávalo o hromadném převodu požárního pojištění na ústav Magyar-francia biztosító r. t. Když však jednání pro vysoké požadavky této pojišťovny ztroskotalo, uzavřela Slavia smlouvu s J. Valovičem, podle níž byla rizika IV. odboru rozdělena na agentury jiných pojišťoven. Přesun byl proveden do konce dubna r. 1886 nejprve v župě spišské, oravské, trencínské a liptovské, později i v dalších župách na Slovensku; rizika v obvodu středouherského generalátu byla pak z větší části převedena na ústav Első magyar általános biztosító r. t. Vlastní g. z. v Budapešti bylo zrušeno k 31. říjnu 1886.⁵²

Území Charvátsko-Slavonska a jižních Uher patřilo původně do obvodu g. z. v Lublani. O samostatné organizační zakotvení se tu Slavia pokusila už v dubnu r. 1873, kdy se zabývala návrhem zřídit hlavní zastupitelství v Sisaku. Návrh byl původně odročen, později se ale s. r. usnesla odevzdat toto zastupitelství sisackému starostovi, jestliže by opatřil dostatečně vysokou kauci v hypotéce n. v cenných papírech.⁵³ Zdá se však, že tato podmínka byla dalšímu jednání nepřekonatelnou překážkou, neboť zmínky o zastupitelství se v pramenech už dále nevyskytovaly. K druhému pokusu o zřízení hlavního zastupitelství v této oblasti došlo v únoru r. 1877, kdy byl inž. A. Čop předběžně schválen za hlavního zástupce. Ani toto jednání však nevedlo ke zdárnému konci, poněvadž jmenovaný zástupce mohl nabídnout jenom částečně hypoteční zajištění.⁵⁴

S tím, jak přibývalo v Charvátsko-Slavonsku pojištěnců, rozšiřovala se i agenda lublaňského g. z. z tamního působení. Jazykové rozdíly a značná vzdálenost zvláště slavonského území vedly nakonec k rozhodnutí zřídit v této oblasti místo hlavního raději g. z.

Při výběru kandidátů, ochotných přijmout funkci 1. tajemníka, formulovalo ř. 16. listopadu 1878 následující usnesení: „Vzhledem k hojným vybízením, jakáž Slavii již po několik roků z vážných stran stále dochá-

⁵¹ Ř 3. 10. a 28. 10. 1885 a s. r. 3. 10. a 31. 10. 1885.

⁵² Ř 26. 2. 1886 a s. r. 27. 2. 1886.

⁵³ S. r. 26. 4. 1873 a ř. 29. 4. 1873.

⁵⁴ Ř 9. 2. a 13. 3. 1877 a s. r. 10. 2. a 17. 3. 1877.

zejí z Charvátsko-Slavonska k zařzení generálního zastupitelství pro tyto země, navrhuje se správní radě principiální schválení ku zřzení tohoto generalátu.“⁵⁵ Nejvyšší správní orgán přijal návrh bez připomínek, podmínky zastupitelské smlouvy byly však schváleny teprve 22. srpna 1879.

G. z. v Záhřebu bylo otevřeno 1. října 1879 a převzalo všechna pojištění I.—IV.odboru, která do té doby uzavřelo v jeho správním obvodu lublaňské g. z.⁵⁶ Vedení bylo odevzdáno nejprve velkostatkáři a obchodníku dřívím E. Kovačičovi, kterého po upadnutí jeho podniku do konkursu vystřídali ve funkci 1. tajemníka další vykonavatelé a nakonec J. Hanuš.

Charvátsko-slavonské společenské kruhy přijaly Slavii se značnými sympatiemi, které trvaly prakticky až do zřzení domácí pojišťovny Croatia. I pak však dosahovalo g. z. v Záhřebu slušných výsledků v požárním a zejména v životním pojištění.

Poměrně záhy obrátilo záhřebské g. z. svou pozornost také na slovan-skou klientelu v jižních Uhrách a v Srbsku, což vedlo od 1. června 1885 ke zřzení hlavního a od 1. května 1886 g. z. se sídlem v Novém Sadu. Nový pobočný ústav byl svěřen zámožnému srbskému vlastenci T. Popovičovi, s nímž byla uzavřena 24. května 1886 zastupitelská smlouva s dodatkem, že si s. r. vyhradila z obvodu novosadského g. z. „vyjmuti Srem a království Srbské, když by toho vyžadovaly buď poměry politické, soudní neb obchodní“.⁵⁷

G. z. v Novém Sadu zahájilo organizaci ve sremské župě v severním Slavonsku a dále v župách báčsko-bodrožské, krassó-szőrenyské, temešské, a torontálské v jižních Uhrách. Po roční činnosti bylo však dosaženo pouze 2 650 zl. r. č. příjmů, zatím co na nákladech bylo vynaloženo 5 413 zl. r. č. Pasivní bilanci komentovalo ř. slovy, že celý podnik „téměř nule se rovná“.⁵⁸ Proto vyslala s. r. do Nového Sadu urychleně ředitelského tajemníka, který rozvázal zastupitelskou smlouvu s T. Popovičem. Novosadské g. z. bylo pak k 1. říjnu 1887 zrušeno a jeho území bylo vráceno do obchodního obvodu g. z. v Záhřebu.

Prostřednictvím g. z. v Lublani začala Slavia pronikat také na okupované území. Na jaře r. 1907 shromažďovala pražská centrála statistický materiál, který se měl stát jednou „z pomůcek v příčině povoleného zastupitelství našeho pro Bosnu a Hercegovinu“.⁵⁹

Současně byl I. Hribar pověřen tím, aby se ujal tamní organizace a podal o jejím průběhu zprávu. Ten se vydal 27. ledna 1908 na studijní cestu do Sarajeva, jejíž ohlášení ř. kvitovalo se zřejmým uspokojením: „Přijímáme na vědomí a přejeme hojného zdaru“.⁶⁰ Výsledkem cesty se stala

⁵⁵ Ř 16. 11. 1878.

⁵⁶ Ř 10. 9. 1879.

⁵⁷ Ř 10. 4. 1886 a s. r. 10. 4. 1886.

⁵⁸ Ř 15. 9. 1887 a s. r. 15. 9. 1887.

⁵⁹ ÚA ČSP, 100-06-01, generální ředitelství I. Hribarovi (11. 4. 1907).

⁶⁰ Ib., I. Hribar generálnímu ředitelství (15. 1. 1908).

předběžná dohoda o zřízení hlavního zastupitelství pro Bosnu a Hercegovinu, jehož celá záležitost se však protáhla následkem anexe a krize, která po tomto agresivním aktu rakousko-uherského imperialismu následovala.

Teprve na sklonku krizového období přistoupilo ř. znovu k otázce pobočného ústavu pro obě anektované země a podalo s. r. návrh, aby tam bylo zřízeno g. z. a předběžně předáno lublaňskému I. Hribarovi.⁶¹ Po další přestávce, jejíž příčiny zachovaná dokumentace zatím neumožňuje odhalit, byly zahájeny potřebné kroky k zahájení pojišťovací činnosti v Sarajevu. Vlastní zařizovací práce vykonal J. Hajšman, pod jehož patronátem bylo pak 1. listopadu 1911 otevřeno g. z. pro Bosnu a Hercegovinu. O měsíc později bylo vedení nového pobočného ústavu odevzdáno B. Babićovi, který v zemském hl. m. trvale bydlil a v souladu s tamními zákony mohl závazně zastupovat Slavii ve všech soudních i mimosoudních záležitostech (tato podmínka provozování pojišťovacích obchodů v anektovaných zemích byla zřejmě hlavní příčinou, proč nebylo g. z. předáno I. Hribarovi a proč byl také lublaňský generální zástupce vyloučen ze závěrečných přípravných prací).⁶²

Sarajevské g. z. pracovalo nejprve jenom v životním pojištění. Po rozboru požárních rizik byla zahájena činnost také ve IV. odboru, pojišťovaly se však výhradně moderní a po evropsku stavěné zděné budovy s kamennými komíny a pod tvrdou krytinou, objekty se braly k pojištění pouze ve městech a průmyslové závody se pojišťovaly jako prvotřídní rizika.⁶³ Přes tato omezení se dosahovalo v požárním pojištění poměrně uspokojivých výsledků, jejichž další slibný vývoj byl však přerušen válečnými událostmi.

Vedle vybudování poměrně široké sítě g. z. v Předlitavsku, v zemích koruny Uherské a rovněž v Bosně a Hercegovině pokusila se Slavia několikrát také o zřízení pobočných ústavů v zahraničí. I když zůstaly tyto pokusy namnoze jenom vroucím přáním, přesto je třeba učinit o nich alespoň zmínku. Naznačují totiž nejenom velkorysost obchodního programu, ale i meze jeho teritoriálního uskutečňování.

Už v polovině r. 1870 byly zahájeny předběžné práce k trvalému zaktvení v Srbsku. Iniciativa náležela v této věci J. Illekovi, který byl v té době hlavním zástupcem Slavie v srbské metropoli a nabízel tam využití svých osobních známostí k opatření úředního povolení k otevření g. z.⁶⁴ Podaná žádost o srbskou koncesi byla však vyřízena negativně, takže akviziční činnost obstarávalo i nadále hlavní zastupitelství.

Vlastní srbské pojišťovací obchody byly jen krátkodobou záležitostí. Po

⁶¹ Ib., generální ředitelství I. Hribarovi (17. 6. 1908 a 11. 2. 1909).

⁶² ÚA ČSP, 100-06-02, Povolovací výnos c. k. společného ministerstva financí (29. 11. 1910).

⁶³ Ib., generální ředitelství g. z. v Sarajevu (2. 12. 1913).

⁶⁴ Ř 18. 6. a 13. 10. 1870.

vyplacení několika vysokých náhrad za požární škody v r. 1872 musilo tam být pojišťování movitého majetku zastaveno a omezovalo se nadále pouze na budovy pod tvrdou krytinou.⁶⁵ Zásada častokrát proklamované slovanské vzájemnosti nakonec v tichosti ustoupila realitě kapitalistického podnikání.

Souběžně s ochotným schválením nabídky na zřízení bělehradského g. z. byl přijat i návrh, aby se zakročilo o koncesi také u vlády carského Ruska. Do tisku byl dokonce odevzdán ruský překlad stanov a F. L. Chleborád byl zmocněn k organizační cestě, jejímž účelem bylo zřízení „zastupitelstev v hlavnějších městech ruských“.⁶⁶ Plánovaná dvoutměsíční cesta, která měla být zahájena ve 2. pol. července r. 1870, se však neuskutečnila, neboť podpisy generálního ředitele se po celé léto nacházejí v protokolech o schůzích nejvyšších řídicích a správních orgánů.

Nezdařilé pokusy o rozšíření pojišťovací činnosti do obou slovanských států nijak nebránily tomu, aby je Slavia ještě několikrát nezopakovala. Její úsilí však většinou ztroskotávalo při vyhledávání spolehlivých zástupců n. při projednávání zastupitelských smluv.

Kýžnému cíli se v pol. 80. let 19. stol. přiblížily snahy o expanzi spíše jihovýchodním než východním směrem. Zasluhu na tom měl 1. tajemník lublaňského g. z. I. Hribar. Tento významný exponent českého kapitálu zahájil totiž na jaře r. 1885 širokou organizační práci, jejímž výsledkem bylo otevření g. z. v Novém Sadu a návrhy na rozšíření pojišťovací činnosti ve slovanských státech na Balkáně. Ř. nezůstalo k opakovaným návrhům lhostejné a zmocnilo jejich autora k předběžnému jednání o zřízení hlavních zastupitelství v Bělehradě a v Sofii.

Pro Srbsko se podařilo dohodnout podmínky zastupitelské smlouvy, která měla nabýt platnosti 1. května 1885. Podle nich měl S. Tomić jako hlavní zástupce rozšiřovat působnost v životním pojištění v Bělehradě a v dalších srbských městech a v požárním pojištění jenom v srbské metropoli.⁶⁸ V Bulharsku byly k podobnému jednání vykonány pouze přípravné kroky.

Na základě tohoto předběžného jednání s. r. souhlasila se zřízením g. z. v Bělehradě, kdežto otevření hlavního zastupitelství v Sofii bylo odročeno na pozdější dobu.⁶⁹ Vše bylo odvislé od výsledků obchodní cesty ředitele K. H. Kheila, který ve dnech 25. června—25. července 1885 navštívil nejprve g. z. v Záhřebu a v Lublani a pak spolu s I. Hribarem procestoval oba balkánské slovanské státy.

⁶⁵ *Jednatelská zpráva Slavie, vzájemně pojišťovací banky v Praze za správní r. 1872 s výtahem protokolu o 5. v. h., odbývané 16. 5. 1873.* Praha 1873, s. 27.

⁶⁶ S. r. 24. 6. 1870.

⁶⁷ ÚA ČSP, 100-06-03, generální ředitelství I. Hribarovi (23. 5. 1885).

⁶⁸ *Ib.*, smlouva uzavřená mezi S. Tomićem a vzájemně pojišťovací bankou Slavia prostřednictvím jejího plnomocníka I. Hribara (17./29. 4. 1885).

⁶⁹ Ř 20. 5. 1885 a s. r. 21. 5. 1885.

O průběhu cesty se zachovala jednak subjektivní Hribarova korespondence, adresovaná generálnímu tajemníkovi, jednak oficiální Kheilova zpráva, přednesená na ředitelské schůzi.

Lublaňský 1. tajemník a současně iniciátor celé akce přesně popsal srbská požární rizika a pojišťovací potřeby tamního území, kde zatím pracovaly pouze pojišťovny Assicurazioni Generali a Magyar-franczia biztosító r. t. Jeho dopis z obchodní cesty končil slovy: „Já jsem zrovna nadšený pro srbský obchod požární.“⁷⁰ Ve stejném duchu se rozepisoval také o možnostech bulharského pojištění. Doznával, že na požární pojištění tam původně nepomýšlel. Když ale zjistil, že v hlavním městě bylo možno pojišťovat státní budovy, které zatím draze pojišťoval jenom bukureštský ústav Dacia-Romania, nezapomněl na následující upozornění: „Tolik je jisto, že jsem se nezmýlil, když jsem poukazoval k tomu, jak výnosný terén pro působnost naší banky jest Bulharsko.“⁷¹

Ředitel K. H. Kheil byl ve své zprávě poněkud střízlivější, přesto však i on nabyl přesvědčení, že v obou státech se dalo pracovat s velikými zisky. Proto s. r. navrhoval ustanovit S. Tomiče jako generálního zástupce v Bělehradě a povolit mu organizační příspěvek na r. 1885, pokud by se zavázal získat akvizice za 350 000 fr pro I.—II. odbor a nejméně 5 000 fr pojistného ve IV. odboru. Dále s. r. navrhoval vyslovit se principiálně i pro zřízení pobočného ústavu v Sofii. Zastupitelská smlouva tam byla předběžně uzavřena 29. července 1885 s obchodníkem P. Ikonomovem, který měl být přijat jako hlavní zástupce a v případě, že by dosáhl pojištění státních budov, měl být jmenován generálním zástupcem.⁷²

Oba návrhy podstatně korigoval vývoj politické situace na Balkáně, kde došlo v září r. 1885 ke sjednocení bulharského knížectví a Východní Rumelie v jeden bulharský stát a v listopadu r. 1885 propukla srbsko-bulharská válka, která pak byla po porážce Srbů ukončena bukureštským mírem. Následkem vzniklého politického neklidu zůstaly plány Slavie v Bulharsku neuskutečněny a hlavní zastupitelství v Bělehradě obdrželo telegrafický příkaz zastavit další přijímání přihlášek jak v I.—III. odboru, tak i ve IV. odboru.⁷³

Ve zbývajícím období před r. 1918 se Slavia do podobných velkorysých plánů na vývoz pojištění už nepouštěla a její působnost překračovala rakousko-uherské hranice nanejvýš prostřednictvím hlavních zastupitelství, která byla podřízena g. z. sídlícím v habsburské monarchii.

Počátky vývozu českého pojištění jsou výhradně spojeny s expanzí Slavie, která byla v Předlitavsku zahájena v Kraňsku a jeho bezprostředním okolí a později se přenesla též na alpské země, jakož i na Halič a Bukovinu. Obchodní činnost na tomto širokém území byla organizována pomocí

⁷⁰ ÚA ČSP, 100-06-03, I. Hribar generálnímu ředitelství (11. 7. 1885).

⁷¹ *Ib.*, týž témuž (21. 7. 1885).

⁷² *Ib.*, generální ředitelství P. Ikonomovi (29. 7. 1885).

⁷³ Ř 17. 11. 1885 a s. r. 28. 11. 1885.

g. z., která byla postupně zřizována v Lublani, Vídni, Lvově a v Krakově. V zemích koruny Uherské Slavia zakotvila nejdříve na Slovensku a pak rozšiřovala svou působnost také ve středních Uhrách, v Charvátsko-Slavonsku i v Báče a v Banátu. Pobočné ústavy na tomto teritoriu, představované postupně otevíranými g. z. v Budapešti, Záhřebu, Trnavě, Martinu a Novém Sadu, vyznačovaly se malou stabilitou a jejich činnost se vzájemně přenášela. Organizační síť se těmito změnami nakonec zúžila na g. z. v Záhřebu, které se udrželo jako jediné ze všech zalitavských pobočných ústavů v provozu až do r. 1918. V Bosně a Hercegovině provozovala Slavia pojištění teprve po vyjasnění poměrů, kdy byla okupace obou zemí přeměněna v trvalou anexi. Činnost g. z. v Sarajevu se začala slibně rozvíjet, byla však po krátké době přerušena událostmi první světové války.

S výjimkou g. z. ve Vídni a v Budapešti, která vedle pojišťovací činnosti sjednávala pražské centrále přístup na ústřední peněžní trhy habsburské monarchie, zaměřovaly se všechny zbývající pobočné ústavy veskrze na slovinskou, charvátskou, srbskou, slovenskou, ukrajinskou a polskou klientelu a dodržovaly tak zásady slovanského obchodního programu, který byl formulován za prvního generálního ředitele F. L. Chleboráda. Vyzbrojen ideou slovanské vzájemnosti uplatňoval se tento „první obchodní ústav všeslovanský“ prakticky po celém Rakousko-Uhersku a využíval do krajnosti všech možností, které mu poskytovalo toto rozsáhlé teritorium. Za rakousko-uherskými hranicemi se výrazněji neprosadil, i když se o to několikrát vážně pokusil. Příznačné přitom bylo, že tyto byť i nezdařené pokusy mířily opět do slovanských států, jako bylo zejména Srbsko.

Mimočeská působnost Slavia se stala vzorem daleko více peněžním než pojišťovacím ústavům. Z českých pojišťoven našly odvahu k následování pouze Patria a Moldavia. Dokumentace o vývozu jejich pojištění se však nezachovala a jeho rozsah napovídají pouze oficiální statistické údaje o opožděném zřízení g. z. obou těchto pojišťoven ve Vídni. Ve srovnání s českými pojišťovnamy získala Slavia daleko rychleji své následovníky mezi peněžními ústavami, v prvé řadě u všech tří nejstarších českých obchodních bank; z nich projevila Živnobanka o expanzi mnohem časnější a silnější zájem, než oba ústavy venkovské, totiž kolínská Úvěrní banka (resp. její nástupkyně Pragobanka) a Kralobanka.

Dosaženými obchodními výsledky za hranicemi českých zemí objevila Slavia možnosti české kapitálové expanze. Vývoz pojištění se tak stal v určitém slova smyslu předobrazem vývozu kapitálu.